

УДК 811.161.2:81'367.625:81'373.611:811.11
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-1-21>

Антон ГОЛОВКО,
 orcid.org/0000-0003-3533-381X
 викладач німецької мови

Державного професійного коледжу Мюнхенського університету
 (Інгольштадт, Німеччина) anton.golovko@gmx.de

ГЕРМАНСЬКІ КОРЕНІ ДІЄСЛІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті вперше в лінгвістичній науці досліджено функції дієслів сучасної української літературної мови з германськими коренями, проаналізовано етимони таких дієслів, простежено закономірності їх розвитку на двох структурних рівнях української мови: лексико-семантичному та дериваційному; окреслено семантичне поле активних українських дієслів та їх германських відповідників, а також спрогнозовано їх подальший ужиток. Усі дібрані дієслова з германськими коренями об'єднані двома спільними ознаками: а) дієслова, що позначають процес праці; б) дієслова, утворені за допомогою суфіксів -ува- та -юва-.

Спираючись на підібрані ілюстрації з двох етимологічних словників: українського та німецького, у статті розглянуто особливості афіксального пристосування та функціонування запозичених лексичних германізмів у сучасній українській літературній мові.

У двох таблицях наведено такі германські зразки, котрі, врісши в тіло української мови, набули як цілком широкого лексико-семантичного розгалуження, так і стагнували в чітко окреслених межах.

У статті порівняно активні українські дієслова з германськими коренями, що також курсують у сучасній німецькій і шведській мовах. Особливу увагу сфокусовано й на деяких дієслівних зразках, активних у сучасній англійській, норвезькій і голландській мовах.

У статті докладно проілюстровано, як один і той же германський корінь по-різному проявляється в окремих германських мовах та в українській.

Особливу увагу приділено феномену вербалізації германського кореня чи придатної до цього дериваційного перетворення морфеми. У статті вдалося встановити, що, спромігшись на вербалізацію, до невпізнання обрісши різнорідними українськими афіксами, чужомовний корінь забезпечив собі довготривале існування в нерідному мовному просторі, нерідко етаблювавшись тропово.

У дослідженні беззаперечно вдалося довести, що чимала кількість й активне вживання дієслів із германськими коренями інтегрує українську мову до західних європейських мов.

Ключові слова: германізм, вербалізація, афіксація, тропізація, семантичне поле, етимологічна основа, між-мовна взаємодія.

Anton GOLOVKO,
 orcid.org/0000-0003-3533-381X
 Teacher of German Language

State Vocational College of University of Munich
 (Ingolstadt, Germany) anton.golovko@gmx.de

GERMANIC ROOTS OF VERBS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

For the first time in linguistic science literature the following topics will be discussed: the functions of verbs with Germanic roots in modern Ukrainian literary language, the etymology of such verbs, patterns of their development on two structural levels Ukrainian language, namely: lexical-semantic and derivative; the semantic field of active Ukrainian verbs and their Germanic counterparts, as predictions for such verbs further use. All selected verbs with Germanic roots are united by two common features: a) verbs denoting the labor process; b) verbs formed using the suffixes -uva- and -yuva-.

Based on the selected illustrations from two etymological dictionaries – Ukrainian and German – the article examines the peculiarities of the affixing adaptation and functioning of borrowed lexical Germanisms in the modern Ukrainian literary language.

The two tables illustrate such Germanic samples, which, having grown into the body of the Ukrainian language, have undergone either a very wide lexical and semantic branching or stayed within a relatively narrow frame.

The article also compares active Ukrainian verbs with Germanic roots, which are also used extensively in modern German and Swedish. Particular attention is also given to some verb samples active in modern English, Norwegian, and Dutch.

In addition, the article illustrates in detail how the same Germanic root manifests differently in some Germanic languages, as well as in Ukrainian.

This research also focuses on the phenomenon of verbalization of the Germanic root or the derivative transformation of the relevant morpheme. The article establishes that the foreign root, having managed to verbalize beyond recognition with various Ukrainian affixes, provides itself with a long-term existence in a non-native language space, often reinforcing its position tropically.

The study presents convincing evidence that a considerable number of actively used verbs with Germanic roots integrate the Ukrainian language into Western European languages.

Key words: Germanism, verbalization, affixation, tropicalization, semantic field, etymological basis, interlingual interaction.

Постановка проблеми. Мовні канали, якими лексичні германізми надходили до української мови, зазнавали періодів максимального звуження, але ніколи не припиняли свого існування. Численні мовознавчі студії довели, що праслов'яни плідно контактували з праскандинавами, тому їхні обоюбі відносини були неминучими (Бернштейн, 1954).

Питання міжмовної взаємодії праслов'ян із прагерманцями розглядали С. Бернштейн (1954 р.), У. Вайнрайх (1979 р.), В. Мартинов (1963 р.), А. Мейс (1951 р.), котрі, зокрема, особливу увагу приділяли компаративістському дискурсу на різних мовних рівнях.

Так, до шведсько-норвезького витоку відносять лексеми, пов'язані передусім із морським промислом, наприклад: **оселедець**¹ – запозичене з дісл. *sild* і *síl* (пор. із дшв. *sild*, шв. *sill*, норв. *sil*) (ЕСУМ IV: 218); **якір**² – запозичене з дшв. *ankari* – «якір» (пор. із дісл. *akkeri*, шв. *ankar(a)*, нім. *anker*, гол., дат. і норв. *anker*) (ЕСУМ VI: 541–542; Kluge, 1999: 41); **багор**³ – запозичене з нвн. *bágger* – «земляний ківш» (пор. із дангл. *becca* і свн. *bicke* – «мотика»; сучасній голландській та німецькій мовам відомий його звербалізований зразок: гол. *baggermolen*, нім. *baggern* – «(ви)копати») (ЕСУМ I: 110; Kluge, 1999: 73).

Мовознавець М. Кочерган, чий доробок присвячений функціонуванню германізмів в українському соціумі, також вказує на їх чималу кількість, що надійшла «ще за часів Галицького (X–XII ст.), а згодом і Галицько-Волинського (XIII–XIV ст.) князівства» (Кочерган, 1997: 19).

Ця доба збагатила українську мову такими словами, як: **князь**⁴ – запозичене з пгерм. **kuningaz* –

«король» (пор. гот. **kuninggs*, двн. *kuning*, нім. *könig*) (ЕСУМ II: 475; Kluge, 1999: 470); **майстер**⁵ – запозичене з нім. *meister* – «майстер» (пор. із двн. *meistar*), походить від **ma(g)istro*, що виникло від лат. *magister* – «голова», «учитель», «керівник», ісл. *meistari*, норв. і дан. *mester*, шв. *mästare*, гол. *meester* (ЕСУМ III: 363; Kluge, 1999: 551); **брук**⁶ – через польську мову запозичено з снн. *brugge* – «міст», споріднене з гол. *brug*, нн. *stēnbrügge* – «поміст», «брук», дангл. *brycg* – «міст», *brycgian* – «мостити», двн. *brucka* – «міст», нвн. *brücke*, дісл. *bryggja* – «пристань, мол», *brū* – «міст», гал. *brīva*, ісл. *bro*, шв. *brygga*, норв. *bru*, дан. *bro*, гол. *brug* (ЕСУМ I: 226; Kluge, 1999: 138).

Отже, **актуальність** пропонованої наукової розвідки зумовлена насамперед необхідним переглядом розмаїтого полотна української мови крізь призму дієслів із германськими коренями у часи активізації міжмовних контактів.

Новизна цього дослідження полягає в тому, що вперше було окреслено процеси адаптації германських дієслів на позначення процесу праці, які досі не були предметом пильної уваги науковців. Це дозволить зрозуміти закономірності розвитку й пристосування цих дієслів на двох рівнях української мови: лексико-семантичному та дериваційному.

Метою статті є виявлення закономірностей розвитку семантики та структури дієслів із германськими коренями в українській мові.

Завдання:

а) заглиблення в етимоні⁷ певного кола дієслів із германськими коренями; б) простеження закономірностей розвитку запозичених германських коренів на різних структурних рівнях української мови; в) порівняння змін семантичного поля українських дієслів та їх германських відповідників; г) визначення функціонування досліджуваних дієслів та перспективи глибшої лінгвістичної розбудови.

Матеріалом для статті стали 18 дієслів, підібрані з двох етимологічних словників: українського та німецького (ЕСУМ, 1982–2012; Kluge, 1999).

¹ а) Невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому чи копченому вигляді;

^б Старовинна чоловіча зачіска у вигляді довгого пасма волосся на голеній голові, іменована запорожцями «оселедцем» через її властивість гойдатися рибиною, коли вона довга.

² Пристрій для утримання на місці суден, плавучих маяків тощо у вигляді металевого стержня з лапами, що чіпляються за ґрунт.

³ а) Довга дерев'яна тичина з металевим вістрям і гаком;

^б Косяк, частина складеного обода колеса.

⁴ Голова роду, племені або союзу племен, що зазвичай стояв на чолі військової дружини, а з розвитком феодалізму – очільник війська та правитель князівства.

⁵ Фахівець із будь-якого ремесла.

⁶ Дорога чи вулиця, вимощена камінням.

⁷ Вихідне найдавніше слово, основа або морфема, від яких походять наявні в сучасній мові слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасній українській лінгвістичній науці відомі дослідження германських лексичних запозичень, витоки котрих сягають уже кінця XVIII ст. Утім, досліджень від кінця XVIII ст. до початку XXI ст., де б германізми повнокровно поставали в науці, мало. Тут мовознавці зосереджувалися переважно на іменах залучальників германських слів до української мови. Є. Тимченко у статті «Германізми в українській мові: дослідження від професора Шаровольського до сьогодні» аналізує праці професора й наголошує на їхній базисній ролі щодо подальшого дослідження в цій галузі мовознавства (Тимченко, 2007).

Особливої уваги заслуговують праці О. Потебні та Д. Шелудька. Перший розподілив запозичення на такі, що надійшли опосередковано (через польську чи словацьку мову) або безпосередньо; другий удався до критики І. Шаровольського і знівелював його сміливий здогад про вагомий вплив германізмів на українську мову (Пиц, 2013).

Д. Шелудько, спираючись на перелік запозичень І. Шаровольського, окреслює 780 німецьких слів, із яких 240 курсують в українській мові вже наприкінці XVI ст., а решта 370 укорінилися до XIV–VII ст. Послугуючись словниками Є. Желехівського та С. Недільського (1884–1886 рр.), Б. Грінченка (1882–1886 рр.), а також картотекою Є. Тимченка, Д. Шелудько визнає відсутність польського перехідного ланцюжка для кількадесятьох германських зразків, які зрештою зараховує до російського посередництва. Така ж доля спіткає і германізми зі словника Є. Желехівського (Пиц, 2013). Отже, Д. Шелудько доходить висновку, що «всі нечисленні винятки не мають жодної ваги під час оцінки загальної маси німецьких елементів в українській мові, тож твердження, що ці німецькі елементи прийшли до нас тільки через Польщу, залишаються в силі» (Пиц, 2013).

Утім, А. Кримський і М. Драй-Хмара спростовують цю думку й підкреслюють, що не всі германізми вросли в тіло української мови через посередництво польської, оскільки в Україні ще перед пануванням Речі Посполитої існували численні укорінені німецькі колонії.

До вартісних наукових розвідок щодо циркуляції та функцій германізмів в українській мові належать роботи О. Муромцевої, В. Скачкової (2004 р.), Т. Пица (2013 р.). Ю. Кійко визначає німецько-українські спільності в інформаційних жанрах (2016 р.). Г. Драпалюк, Н. Ільчишин, Н. Пиндик характеризують лексичний і перекладацький аспекти в діловому німецькомовному дискурсі (2015 р.). О. Пророченко зосереджує

увагу на лексичних запозиченнях у лексико-семантичній системі української мови (1975 р.). Н. Кірілова розглядає германізми в межах діалектної фразеології (2019 р.).

Виклад основного матеріалу. Показово, що не всі германізми, запозичені з найдавнішої доби взаємодії, скандинавської, (багор, сайра⁸, скриня), зазнали вербалізації (**багрити**⁹ – пор. з дісл. bögr, дангл. bög, bōh – «передпліччя», «відгалуження»; нім. bug¹⁰ – «вигин», «суглоб»; пор. із нім. ellenbogen – «лікоть»), на противагу запозиченим германізмам часів Галицько-Волинського князівства (майстер – майструвати, князь – князувати, брук – брукувати).

Вербалізація цілого кореня чи придатної до цього дериваційного перетворення морфеми виразно їх довершує, забезпечуючи довготривале функціонування. Отже, вербалізація є життєдайною для кореня. Відомі численні іменники, котрі не зазнали вербалізації, стагнували та вийшли з ужитку. Так, германізм «шпиг»¹¹ припинив активність, водночас його звербалізований зразок «шпигувати» повноцінно діє, здолавши кілька ступенів афіксації та набувши тропізації¹².

Вочевидь, це унікальне явище переходу з однієї мови до іншої функціонує так: корінь чужої мови або придатна до вербалізації морфема обростає афіксами іншої мови, неспорідненої, саме через те, що мова-реципієнт не вивела власного позначення на ту чи іншу дію, припустімо, у зв'язку з відсутністю потреби в ній, але згодом перейняла вже етабльований зразок із мови-донора¹³.

Так, уже звербалізований германський корінь перш ніж дійти до вінця в українській мовній системі, мусить упродовж тривалого часу здолати різні етапи афіксальної адаптації, розвинувшись семантично та етаблювавшись тропово. Цього цілком вдалося досягти, наприклад, звербалізованому германському кореню «mal», що в українській мові набув:

⁸ Тихоокеанська промислова риба.

⁹ Робити косяки в колесах.

¹⁰ Гідронім «Буг» походить від індоєвропейського кореня *bheug(h) – «гнути, згинати»; пор. із суч. нім. дієсловом biegen – «гнути» у претеритумі bog – «гнув» або з нім. regenbogen – «веселка», букв. «дощова дуга» чи bogen – «лук», букв. «вигнуття».

¹¹ Розвідник, виведення п. szpieg від нім. (арг.) specht – «поліцай», букв. «дятел» (у зв'язку зі строкатою формою).

¹² Троп (грец. τρόπος – «зворот») – це прийом виразності, що реалізується на рівні слова чи словосполучення. Слово, вживане в переносному значенні для позначення будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації його «внутрішньої форми» (О. Потебня).

¹³ Із англ. ім. google німецька мова за допомогою власних афіксів вивела два дієслова: за допомогою інфінітивного закінчення -eln (googeln – «гуглити») і складного префікса zusammen – «разом» (zusammengogeln – «нагуглити»).

а) видових пар: *мал*¹⁴-ювати – роз-малювати; б) значення багатократної семантики та недоконаності за допомогою суфікса «-оува»: роз-малю-оувати; в) віддієслівних форм: малюючи, на-малювавши, роз-малю-ований, пови-малю-оуваний; г) субстантивациї: малюнок, малювання; ґ) додаткових семантичних значень: малювати в уяві; ви-малю-оувати літери; д) тропізації: «Жах малював усе страшніші й страшніші картини» (М. Коцюбинський).

Звернімо також увагу на тонші семантичні розгалуження цього кореня, досягнуті за рахунок префікса «з», зокрема на дієслово «з-малювати»¹⁵, що вживається як у прямому, так і в кількох переносних значеннях.

Зауважимо, що германський корінь «mal» у німецькій мові подібно до українського також зазнав широкої афіксації, значеннєвого поглиблення та тропізації: а) mal-en – малювати; б) be-mal-en – розмалювати; в) be-mal-t – розмалюваний; г) ge-mal-t – намальований; ґ) mal-end(er) – який (що) малює; д) mal-erisch – мальовничий; е) ge-mäl-de – малюнок; картина; є) mal-er – маляр; ж) sich etw. aus-mal-en – щось собі уявляти, (≈ роз) малювати в уяві (перен.); Auf ihrem Gesicht mal-te sich Entsetzen – «Її обличчя вималювало жах», досл. «На її обличчі змалювався жах».

Утім, до низки германських звербалізованих коренів у сучасній українській мові належать і такі, що перебувають на первісних стадіях укорінення, а саме: «грейдер»¹⁶-увати, «за-грейдерувати», «грейдер-ний».

Із зазначеного виходить, що вербалізація чужомовного кореня чи придатної до вербалізації морфеми можлива виключно завдяки безперервним і плідним зв'язкам із носіями мови-донора, а також довготривалій циркуляції на чужому мовному ґрунті.

¹⁴ Нім. malen (sich), дан. male, ісл. mála, норв. male, шв. måla; (< 9 ст.) запозичено з німецької мови (можливо, через посередництво польської); нвн. malen – «малювати» походить від свн. mālen – «позначувати; креслити, фарбувати, малювати», двн. mālōn (mālēn) – «малювати, креслити», спорідненого з гот. mēla – «письмо», mēljan – «писати, креслити», дісл. mæla – «малювати», псл. malina, укр. – малина (ЕСУМ III: 373; Kluge, 1999: 535).

¹⁵ а) Малюючи, відтворювати вже намальоване, сфотографоване; перемальовувати; робити копію чого-небудь; копіювати.

б) Малювати з природи предмети, живі істоти, природу.

в) Описувати, зображувати словесними засобами в художньому творі, листі, розмові тощо (перен.)

ґ) Бити, залишаючи сліди (перен. розм.): «Змалював спину різками» (П. Антонов).

¹⁶ Запозичено з англійської мови: англ. grader утворене від дієслова grade – «нівелювати, вирівнювати, розкладати за рангом» (ЕСУМ I: 590).

Отже, скандинавська доба міжмовної взаємодії тривала або спорадичніше чи уривчастіше, або значно коротше, ніж галицько-волинська доба.

Наголосимо, що всі дієслова з германськими коренями в цій розвідці об'єднані двома спільними ознаками:

а) йдеться про всі, без винятку, зразки, що позначають процес праці;

б) усі вони утворені за допомогою дієслівних суфіксів -ува- та -юва-.

У табл. 1 переважна більшість українських дієслів із германськими коренями не демонструє ознак широкого семантичного поля, розгалуженої афіксації та тропізації.

На противагу вже окресленим кореням, сучасна українська літературна мова звербалізувала й такі, що розвинулись афіксально, семантично й тропово.

Германський корінь «læk»¹⁷ має такі два значення в українському дієслові «лік-увати»: а) застосовувати ліки та інші засоби для припинення захворювання; б) вживати заходи для припинення захворювання якогось органа. У шведській мові натомість він звербалізувався з ще кількома додатковими значеннями: «заростати» або «загоюватися»¹⁸ (про рани). Згідно зі словником шведської мови дієслово «läk-a» означає також «поліпшуватися», «ставати здоровим» і має антонімічну пару: bryta – ламати¹⁹.

Данській мові відоме спільнокореневе «læ», що означає «безвітря», «затишок», «захист»²⁰.

Оглянемо також коротко віддієслівні іменники кореня «læk» у сучасних скандинавських мовах: норв. leg-e, дан. læg-es, шв. läk-are, ісл. læk-nir – «лікар».

Але зупинимось довше на шведському дієслові läka – «лікувати», що демонструє тотожну українському дієслову тропізацію: «Твої слова лікують (зцілюють) мою душу», шв.: «Dina ord läker min själ». Попри цей збіг, корінь «læk» саме в українській мові зазнав відчутно ширшої афіксації. Так, наприклад, дієприкметник «ви-лік-уваний» у данській і шведській мовах позбавлений префікса, кінцева ж «t» вказує на доконаність: дан. læg-t, шв. läk-t – досл. «лікуваний».

¹⁷ Запозичення з германських мов; гот. Lēkeis – «лікар», двн. lāhhi, гот. lēkinōn – «лікувати», двн. lāchinōn, можливо, споріднені з гр. λέγω – «збираю, рахую, говорю», лат. lego – «збираю, читаю, виголошую» (пор. свн. lāchenen – «замовляти хворобу», lāchenære – «чарівник, знахар, який замовляє хворобу»), германські слова виводяться також із кельтських мов: дірл. lāig, род. в. lēga – «лікар» (ЕСУМ III: 260).

¹⁸ Німецька мова з < 8 ст. вивела з прикм. heil – «здоровий» дієслово heilen – «зцілювати, лікувати».

¹⁹ Пор. із англ. unbroken – «незламаний, цілий» (про річ).

²⁰ Пор. зі шв. lyka – «благо, щастя, порятунок душі».

Таблиця 1

№	Українське дієслово з германським коренем	Сучасний германський відповідник	Семантичне поле українського дієслова	Семантичне поле германського відповідника	Етимологічна основа
1	бинт-ува-ти	нім. binden англ. bind гол. binden норв. binda ісл. binda дан. binde	перев'язувати, обмотуючи бинтом, марлею	а) зв'язувати щось докупи; б) зав'язувати (краватку); в) переплітати (книгу); г) зв'язно говорити	запозичено через російську мову з німецької; нвн. die binde – «пов'язка, бант», те саме, від якого походить і давніше запозичення <i>бинда</i> (ЕСУМ I: 184; Kluge, 1999: 111)
2	брук-ува-ти	дан. brolægge норв. brolegning (ім.) нім. brücke – «міст»	вимощувати камінням вулицю, дорогу	мостити, настилати	запозичено з середньонімецької (< 8 ст.): снн: brugge – «міст», споріднене з гол. brug, нн. stēn-brügge – «поміст», «брук»; дангл. brycg – «міст», brycgian – «мостити», двн. brucka – «міст», нвн. brücke, дісл. bryggja – «пристань», brū – «міст», гал. brīva, ісл. bro, шв. brygga, норв. bro, дан. bro, гол. brug (ЕСУМ I: 226; Kluge, 1999: 138)
3	вальц-юва-ти	нім. walzen гол. walsen норв. valse шв. valsa ісл. valta	пропускати між вальцями ¹ (для розплющення, роздрібнення)	прокочувати; котити; пор. із нім. wälzen – «обвалювати», «обкачувати»	запозичення з німецької мови: нім. walze (< 10 ст.) – «каток», пов'язане з дієсловом walzen – «крутитися»; свн. walze, двн. walza, снн. walte з герм. *waltō, також дск. vōlt – «каток, ролик, лебідка»; має стосунок до нім. walzer (< 18 ст.) – «вальс», букв. «той, хто крутиться» (ЕСУМ I: 237; Kluge, 1999: 874)
4	мур-ува-ти	нім. mauern дан. mure ² шв. mura ісл. múra	а) споруджувати, зводити щось із каменю, цегли; б) покривати тонкою льодовою кіркою, снігом (перен.)	а) будувати з каменю; б) захищати ворота під час гри у футбол за допомогою всіх гравців (перен. нім.); в) не наважуватися на гру, маючи добрі карти (перен. нім.)	через посередництво польської запозичено з середньовішньонімецької (< 8 ст.): свн. mūre, походить від лат. mūrus (<*moiros) – «стіна», пов'язаного з тоеніа (<*зірочка тоіпі-) – «вал, бальверк» і спорідненого з дангл. mōere – «межа, область» (ЕСУМ III: 535; Kluge, 1999: 546)
5	трамб-ува-ти	нім. trampeln гол. trappelen норв. trampe ісл. і шв. trampa	а) тисненням чи б'ючи ущільнювати яку-небудь пухку, розсипчасту масу (землю, силос), вирівнюючи її поверхню; б) топтати ногами	а) неодноразово й сильно топтати ногами; б) трамбуванням довести щось до певного стану; в) проторувати; г) вдертися кудись, шкодячи	запозичене з німецької мови: нвн. trampeln – «топати», «топтати»; пов'язане з снн. trampen – «топати», звуко-наслідувальним утворенням, спорідненим з англ. tramp – «важко ступати, топати» (ЕСУМ V: 617–618; Kluge, 1999: 831)

6	фракт -ува-ти	нім. <i>verfrachten</i> від ім. <i>die fracht</i> – «вантаж»	наймати судно для перевезення вантажів або пасажирів	перевантажувати щось надважке (зерно, залізо)	запозичене з голландської або німецької мови через посередництво російської; гол. <i>vracht</i> – «вантаж, плата за перевіз», н. <i>fracht</i> є словами фризського походження; герм. * <i>fraaihti</i> утворене з компонента <i>fra-</i> , спорідненого з лат. <i>per-</i> , псл. * <i>per-</i> , укр. <i>пере-</i> , і кореня * <i>aig-</i> (<i>aih-</i>) – «власний» (ЕСУМ VI: 128; Kluge, 1999: 281)
7	шварт -ува-ти	гол. прикм. <i>zwaar</i> – «важкий» і ім. <i>touw</i> – «катан», «мотузок»	прикріплювати швартовом (корабель, човен тощо)	дієслівні ілюстрації відсутні	запозичене через російське посередництво з голландської мови; гол. <i>zwaartouw</i> – «швартов, (букв.) важкий канат», складне слово, першим компонентом якого є <i>zwaar</i> ³ – «важкий», споріднене з нвн. <i>schwer</i> (двн. <i>swār(i)</i> , <i>swāro</i>), дангл. <i>swær(e)</i> , <i>swār</i> , дісл. <i>svārt</i> , гот. <i>swērs</i> – «шановний», а другим <i>touw</i> – «канат, линва, кодола», споріднене з дфриз. <i>tau</i> , дангл. <i>tēag</i> – «шнур», дісл. <i>taug</i> – «мотузок», нім. <i>tau</i> – «канат» (ЕСУМ VI: 395–396)
8	цинк -ува-ти	нім. <i>verzinnen</i> або <i>verzinken</i> – букв., «оцинкувати» дан. <i>forzinke</i>	покривати поверхню металу, металевого виробу тонким шаром цинку для захисту їх від корозії	покривати цинком (залізо тощо)	запозичення з німецької мови; нім. <i>zink</i> – «цинк», <i>zinke</i> – «зубець, загострене тіло, гострий виступ» (цей метал набирає в печах зубчастих форм), яке є результатом розширення суфіксом <i>-k-</i> основи, що виступає в двн. <i>zinna</i> (> герм. * <i>tindjā</i>) – «зубець (муру), шпиль», свн. <i>zinne</i> , споріднених з двн. <i>zint</i> – «шпичак», дісл. <i>tindr</i> – «вістря», дангл. <i>tind</i> – «зубець», що пов'язані з сірл. <i>dinn</i> , <i>dind</i> – «пагорб» (ЕСУМ VI: 250; Kluge, 1999: 911–912)

Утім, із усіх германських мов словотвірного розмаїття корінь «**læk**» набув саме у шведській мові²¹:

а) **læk**-a – «лікувати»; б) **læk**-are – «лікар»; в) **læk**-arkår – «лікарський фах»; г) **læk**-arhus – «медичний центр»; ґ) **læk**-arintyg – «лікарська довідка»; д) **læk**-arbesök – «відвідання лікаря»; е) **læk**-arbehandling – «лікування»; є) **læk**-aretik – «лікарська етика»; ж) **læk**-ararvode – «лікарський гонорар».

Спираючись на перелічене, варто зазначити, що корінь «**læk**» у шведській мові цілком інтегрований у частину складного іменника, що вкрай типово для германських мов. Прикметник «лікарський» цілком відсутній як окрема

лексична одиниця, але етабльований у складній іменниковій сполуці: дан. **læg**-eurt, ісл. **læk**-ningajurt, шв. **læk**-eört – «лікарська рослина», або в норвезькій: **leg**-e²²-hjelp – «лікарська допомога», **leg**-e-undersøkelse – «лікарський огляд» тощо.

Українська мова також і за допомогою власних афіксів утворила лексеми, невідомі зазначеним мовам: префіксальне дієслово «ви-**лік**-увати» шведською перекладається як «цілковито лікувати» – «fullkomling **læk**-as». Не виявлено також у шведській мові таких сполук, як: а) підлікувати; б) підліковувати; в) залікувати; г) заліковувати; ґ) лікарка; д) лікарняний (ліжко, режим, листок); е) лікарювати; є) лікарювання; ж) ліка-

²¹ Меншою мірою у норвезькій.

²² Інтерфікс «e» характерний для германських мов.

рівна (дочка лікаря); з) лікаренко (син лікаря); и) лікарів, лікарський – прикметники до лікар; і) лікарський – який має лікувальні властивості; ї) лікарчин – належний лікарці; й) лікарша – дружина лікаря (розм.); к) прикладкові сполуки: лікар-гомеопат, лікар-стоматолог; л) ліки²³ тощо.

Розглянемо тепер безпрефіксне дієслово «буд²⁴-увати», що в українській мові набуло п'ятьох значень, два з котрих – переносні: а) зводити будівлю; б) виготовляти механізм; в) креслити на підставі зроблених розрахунків; г) створювати щось (перен.); ґ) ґрунтувати на чомусь (перен.).

У німецькій мові так само безпрефіксне «**bau-en**» – «будувати» набуло дев'ятьох значень, три з яких – переносні, а саме: а) закладати, зводити щось за раніше наміченим планом (місто, міст); б) зводити житло; в) зводити будівлю певним чином; г) займатися процесом (ви)будови; ґ) виготовляти; д) виготовляти певним чином; е) довіряти комусь (перен.); є) скласти (іспит), писати (дисертацію) (перен.); ж) (с)коїти зле (перен.).

Порівняймо тепер звербалізований корінь «**bau**» із семантично тотожними префіксами: «роз-буд-увати» – «aus-**bau-en**».

Українська мова знає два прямі значення цього дієслова: а) прибудовуючи, збільшувати будівлю; б) змінювати конструкцію перебудовою, та одне переносне – розвивати галузі науки, техніки, виробництва (р.).

Німецька ж мова вивела більшу кількість значень, а саме: а) виймати шмат, частину конструкції за допомогою спеціальних інструментів; б) збільшувати, продовжувати, розширювати; в) поліпшувати, сприяти розвитку (перен.); ґ) перебудувати.

Попри несуттєві значеннєві коливання, можна стверджувати, що префікс «**aus**» та його український відповідник «роз» не виносять германський корінь «**bau**» за межі спільного семантичного поля. Як і в українській, у німецькій мові цей германський корінь за допомогою різних афіксів утворив безліч лексем, що стосуються будівництва. Деякі з них українській мові невідомі та для розуміння потребують незначного перефразування, наприклад: а) **bau-en** – будувати; б) *ab-**bau-en*** – розбирати, демонтувати; в) *aus-**bau-en*** – розбудовувати; г) *auf-**bau-en*** – відбудовувати; ґ) *be-**bau-en*** – забудовувати; д) *er-**bau-en*** – побудувати; е) *ver-**bau-en*** – забудовою перекрити доступ до чогось; є) *ge-**bäu-de*** –

будівля; ж) **bau** – будівництво; з) **bau-arbeiter** – будівельник; и) **bau-stein** – будівельний камінь; і) **bau-stelle** – будмайданчик; ї) **bau-ingenieur** – інженер-будівельник; й) **bau-verbot** – заборона на будівництво; к) *er-**bau-en*** – будівничий; л) *ab-**bau-bar*** – такий, що його можна розібрати, демонтувати; м) **bau-lich** – будівельний тощо.

Цілком протилежну картину спостерігаємо за участі кореня «**kerb**»²⁵.

На противагу сучасній німецькій мові, де його звербалізована форма «**kerb-en**» – «карбувати» вивела лише дві дії з прямим значенням, зокрема: а) позначати щось однією чи кількома зарубками; б) карбуванням виготовити щось (орнамент на деревині); українська мова натомість збагатилася сімома: а) робити зарубку, позначку на чомусь; б) вирізьблювати щось на металі, камені; в) виробляти металеві предмети витискуванням; ґ) обробляти тиском краї заклепових швів і нещільних з'єднань у металевих виробках, аби закрити щілини й зробити гладкою поверхню цих виробів; г) розмірено відбивати (крок тощо) (перен.); д) різати на частини (заст.); е) добре запам'ятовувати (за-карб-увати в пам'яті).

Словотвірно німецька мова з германським коренем «**kerb**» виробила лише такі форми: *ge-**kerb-t*** – викарбуваний; *ein-**kerb-ung*** – вкарбування; *be-**kerb-en** – am kerbholz verrechnen* – наносити зарубки на дошку, букв. «позначати на карбувальній дошці» (заст., із факсиміле 1840 р.) (Grimm, 1840: 341).

Українська мова натомість розвинула: а) видові пари: карб-увати – за-карб-увати – від-карб-увати²⁶; б) недоконаність за допомогою суфікса -ува-: за-карб-увати; в) віддієслівні форми: карб-уючи, карб-ований, за-карб-ований, за-карб-увавши; ґ) субстантивацію: карб-ування, карб-ованець, карб-увальник; г) додаткові семантичні значення: «*Карб-уючи кожне слово*» (В. Собко); д) тропізацію: «*Йому (твору) вдалося за-карб-увати в собі ці протиріччя*» (із інтерв'ю С. Жадана Еспресо-ТВ).

У табл. 2 наведено решту дібраних дієслів із германськими коренями, що на українському мовному ґрунті розгалужилися афіксально, семантично й тропово.

²³ Пор. із дан. *lægemiddel* – «ліки», букв. «лікарський засіб».

²⁴ Давнє запозичення з польської мови; п. *budować*, як і ч. *budovati*, слц. *budovať*, походить від снв. *būden* – «будувати», пор. нім. *bauen*; шв. *bygga*; гол. *bouwen*; норв. *bygge*; дан. (ор) *bygge*; ісл. *bygja* (ЕСУМ I: 279–280).

²⁵ Через польське посередництво запозичено з німецької мови; нвн. *Kerbe* «зарубка, насічка», свн. *Kerbe*, пов'язане з дієсловом нвн. *kerben* «карбувати», двн. **kērfan*, спорідненим з дангл. *seorfan* «різати, вирізувати», англ. *carve*, гр. *υράφω* «видряпаю, пишу», псл. **žerъь*, **žerъьь*, укр. *жéреб*; пор. також із англ. *to carve sth.* (ЕСУМ: 387–388; Kluge, 1999: 438).

²⁶ Вимовити з підкресленою виразністю.

Таблиця 2

№	Українське дієслово з германським коренем	Сучасний германський відповідник	Семантичне поле українського дієслова	Семантичне поле германського відповідника	Етимологічна основа
1	гарт -ува-ти	нім. härten гол. harden норв. herde шв. härda ісл. herða дан. hærde	а) надавати металевим виробам твердості, пружності, міцності нагріванням до високої температури та подальшим раптовим охолодженням; б) виховувати моральні і фізичну стійкість у боротьбі з труднощами (перен.); в) зміцнювати здоров'я тренуванням	а) робити твердим; б) загартувати (сталь); в) затверднути, зробитися міцним	запозичено з німецької мови, можливо, через польську; нім. hart – «міцний, твердий», споріднене з гол. «hardus»; нім. härten – «підходити впритул, причалювати», пов'язаного з hart – «щільно, упритул», результат семантичної видозміни слова hart – «твердо, сильно» (ЕСУМ I: 477; Kluge, 1999: 358)
2	грунт -ува-ти	нім. im. grund, дієсл. gründen – «заснувати» анг. grounds – «мотив(и)», норв. grunn – «підстава, причина», шв. grund – «мilkоводдя», дан. grund	а) покривати ґрунтовою пологою, призначене для живопису, або якусь поверхню, що готується для фарбування та нанесення якої-небудь речовини; б) стверджувати що-небудь переконливими доказами (перен.)	а) верхній шар землі як підґрунтя; б) підлога; в) орна земля (заст.); г) земельна ділянка, (авст. нім.); г) долина малого розміру (застр.); д) дно водойми; е) днище джки чи якоїсь посудини; є) рівномірно оформлена основа будь-якої поверхні, що формує ґлю; ж) мотив	можливо, через старочеське посередництво запозичено зі середньовісньонімецької мови; свн. grund – «дно, земля, фундамент», споріднене з днн. дангл. grund – «дно, прірва, земля, рівнина, глибина, море», гол. afgründfira – «прірва», нвн. Grund – «висин, струп», дангл. grundan – «терти» (ЕСУМ I: 606; Kluge, 1999: 341)
3	друк -ува-ти	нім. drucken гол. drukken норв. і дан. trykke шв. trycka	а) відтворювати тексти, цифри тощо друкарським способом; випускати у світ; видавати; б) публікувати; в) уміщувати на своїх сторінках (про газети); г) відтворювати текст друкарською машинкою	а) допомогти машинного тиснення відтворення зображень і/чи копій на папері або тканині; б) виготовляти у друкарській спосіб	запозичено з німецької мови, можливо, через польську; нім. druck – «тиснення, друкування», днн. druc, споріднене з дієсл. rüga – «тиснути» (ЕСУМ II: 135; Kluge, 1999: 196)
4	шліф -ува-ти	нім. schleifen гол. slepen норв. slipe дан. slibe шв. slipa чи släpa	а) обробляти поверхню металу, дерева, скла тощо абразивними матеріалами для надання їй гладкості, певної форми тощо; б) начищати що-небудь, наводити глянець на якусь поверхню, робити її чистою, блискучою; в) удосконалювати що-небудь (перен.); г) поліщувати риси, характер когось, виховуючи	а) рівномірним тертям поліщувати грубу поверхню, роблячи її гладкою; б) обробляти поверхню скла чи коштовного каміння спеціальним інструментом задля досягнення ідеальної форми; в) здійснювати вишкіл; г) іти поковозом	запозичене з німецької мови, можливо, за посередництва польської; н. schleifen – «шліфувати, гострити, гранити», свн. slifen споріднені з днн. slifan, снн. slifen, гол. slipen, дієсл. *slīpa (пор. slīpati – «гострильник (мечів)») (ЕСУМ VI: 439; Kluge, 1999: 726)
5	шпиг -ува-ти	нім. speck гол. spek норв. spekk шв. späck ісл. spik дан. spæk	а) начиняти шпиком, устромляючи його шматочками в спеціально зроблені надрізи; б) настирливо, багато разів повчати когось, дорікати чим-небудь (перен., розм.)	а) їстівне свиняче сало в шматках, яке завдяки засоленню довше зберігається; б) жирова тканина кита і тюленя; в) товстий живіт (жарт.)	запозичене з німецької мови (можливо, за посередництва польської); нім. speck (свн. spёck), днн. spek – «сало» споріднене з дангл. spic, дієсл. spik (ЕСУМ VI: 461; Kluge, 1999: 775)

Особливого нюансування вартих дериваційно-адаптаційний аспект порівняно запозичених германських коренів. Між усіма окресленими німецькими коренями та українськими дієслівними суфіксами -ува- чи -юва- цілком відсутня проміжна інтерфіксна ланка, яка мусила б сприяти еластичнішому поглинанню германізмів українською мовою. До германського кореня безпосередньо доєднано український дієслівний суфікс, без будь-якого афіксального розмежування, як, наприклад, у дієслові жи(в)ити.

Ця особливість свідчить про засвоєння значної кількості германських елементів безпосередньо українською мовою, тобто без втручання, скажімо, відмінних від української мови лінгвосистем, що власними мовними законами уможливили б інтерфіксацію (сучасна українська мова межує чи раніше межувала з литовською, угорською, румунською, що так чи інакше були дотичними до германських слів). Такий безпосередній перехід чужомовних елементів в українську мову засвідчує безпосередні мовні контакти праукраїнців із носіями давніх германських мов.

Висновки. Ця наукова розвідка стисло окреслює широку лінгвістичну тему, пов'язану з адап-

тацією й ужитком запозичених лексичних германізмів у сучасній українській літературній мові. За допомогою численних ілюстрацій нам вдалося довести беззаперечну причетність наявних дієслів із германськими коренями в українській мові до західноєвропейських мов. Це може свідчити про спільні витоки різнорідних лінгвістичних русел і спільну, а також довготривалу взаємодію ще в період набуття й кристалізації лексичного складу.

Запозичивши германізми та вивівши з них численні дієслова, українська мовна система інтегрувалася в сім'ю західних європейських мов, принаймні у лексичній площині.

Із огляду на зазначене раніше цілком логічним й обґрунтованим видається зауваження Ю. Шевельова, що лексичний склад української мови тяжіє до західних слов'янських мов (Бичко, 1994).

Окрім розглянутого кола дієслів на позначення процесу праці саме з фокусом на дієслівні суфікси -ува- та -юва-, в сучасній українській мові курсує чимала кількість дієслів іншої тематики, і вони потребують ґрунтовнішої лінгвістичної розбудови, осмислення і, можливо, переосмислення. Передусім для здобуття об'єктивної та правдивої картини щодо запозиченої германської лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
2. Бернштейн С. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Москва, 1951. 354 с.
3. Бичко І. Німеччина. Українська культура: історія і сучасність : навч. посібник / за ред. С. Черепанової. Львів, 1994. 326 с.
4. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. Киев, 1979. 260 с.
5. Драпалюк Г., Ільчишин Н., Пиндик Н. Діловий німецькомовний дискурс: лексичний і перекладацький аспекти. *Імідж сучасного педагога: науково-практичний освітньо-популярний журнал*. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. № 7. С. 47–49.
6. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / за ред. О. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
7. Кійко Ю. Німецько-українські паралелі в інформаційних жанрах: фрактальний підхід. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2016. 392 с.
8. Кірілова Н. Германізми та інші запозичення в діалектній фразеології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Острог : Видавництво НаУОА, 2019. Вип. 5 (73). С. 7–9.
9. Кочерган М. Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови. *Мовознавство*. 1997. № 1. С. 19–24.
10. Мартынов В. Славяно-германское взаимодействие древнейшей поры. Минск, 1963. 248 с.
11. Мейє А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. Москва, 1951. 510 с.
12. Муромцева О. Українсько-німецькі мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія*. Київ : Українська енциклопедія, 2004. С. 682–683.
13. Паламарчук Л. Словник української мови (СУМ). *Українська мова: енциклопедія* / ред. В. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000.
14. Пророченко О. Німецькі лексичні запозичення в лексико-семантичній системі української мови. *Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов*. 1975. Вип. 2. С. 81–85.
15. Пиц Т. До історії дослідження німецьких запозичених слів в українській мові. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 84–96.
16. Тимченко С. Германізми в українській мові: дослідження від професора Шаровольського до сьогодення. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. праць КНУ / відп. ред. О. Чередниченко. Київ, 2007. Вип. 22. Ч. 11. С. 133–137.
17. Duden. *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig. Zürich. Wien: Dudenverlag, 1998. 699 s.
18. Jung W. *Grammatik der deutschen Sprache*. Санкт-Петербург : Лань, 1996. 517 s.
19. Kluge F. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 23., erweiterte Auflage. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1999. 921 s.

20. Weisthümer / gesammelt von Jacob Grimm. Mithrsg. von Ernst Dronke [u.a.]. Göttingen: Dieterich. Erschienen: 1 (1840) – 7 (1878), Bd. 5 hrsg., Bd. 6 bearb., Bd. 7 verf. von Richard Schröder, II (1840). IV. S. 341.
21. Svenska Akademiens ordbok. URL: <http://www.saob.se>.

REFERENCES

1. Akademichnyi slovnyk ukrainskoi movy. V 11 t. (1970–1980) Naukova dumka [Academic dictionary of the Ukrainian language in 11 vol.]. Kyiv. [in Ukrainian]
2. Bernstejn, S. (1951) Oчерк сравнительной грамматики славянских языков. [Essay on comparative grammar of Slavic languages]. Moskow. 354 p. [in Russian]
3. Bychko, I. (1994) Nimechchyna. Ukrainska kultura: Istorija i suchasnist : navch. posibnyk [Germany. Ukrainian culture: History and modernity. Tutorial]. Lviv. 326 p. [in Ukrainian]
4. Vainraikh, U. (1979) Jazykovyje kontakty. Sostojanie i problemy [Language contacts. Status and problems of the study]. Kyiv. 260 p. [in Russian]
5. Drapaliuk, H., Ilchysyn, N., Pyndyk, N. (2015) Dilovyi nimetskomovnyi dyskurs: leksychny i perekladatskyi aspekty [Business German Discourse: Lexical and Translation Aspects]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [The image of the modern teacher]. No. 7, pp. 47–49. [in Ukrainian]
6. Melnychuka, O. (1982–2012) Etymolohichnyj slovnyk ukrainskoi movy v 7 t. Naukova dumka, t. 1–6 [Etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 vol., 1–6 vol.]. Kyiv. [in Ukrainian]
7. Kijko, J. (2016) Nimetsko-ukrainski paraleli v informacijnyh zhanrach: fraktalni pidchid [German-Ukrainian parallels in information genres: fractal approach]. Chernivsi : Rodovid. 392 p. [in Ukrainian]
8. Kirilova, N. (2019) Hermanizmy ta inshi zapozychennia v dialektnij frazeolohii [Germanisms and other borrowings in dialect phraseology]. Naukovi zapysky Nazionalnoho universytetu “Ostrozka akademiya”. Seria “Filolohia” [Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. Series “Philology”]. No. 5 (73), pp. 7–9. [in Ukrainian]
9. Kocherhan, M. (1997) Nimetski leksychni zapozychennia v pivdenno-zakhidnykh hovorah ukrainskoi movy [German lexical borrowing in the southwestern dialects of the Ukrainian language]. *Movoznavstvo*. No. 1, pp. 19–24. [in Ukrainian]
10. Martynov, V. (1963) Slaviano-germanskoje vzaimodejstvie drevnejshej pory [Slavic-Germanic interaction of the oldest time]. Minsk. 248 p. [in Russian]
11. Meje, A. (1951) Vvedenie v sravnitelnoe izuchenie indoevropayskikh jazykov [Introduction to the Comparative Study of Indo-European Languages]. Moscow. 510 p. [in Russian]
12. Muromtseva, O., Skachkova, V. (2004) Ukrainsko-nimetski movni kontakty [Ukrainian-German language contacts]. *Ukrainska mova* [Ukrainian language]: entsyklopedia. Kyiv: Ukrainska entsyklopedia im. M. P. Bazhana, pp. 682–683. [in Ukrainian]
13. Palamarchuk, L. (2000) Slovnyk ukrajinskoi movy (SUM) / Ukrainska mova: entsyklopedia / red. V. Rusanivskiyi ta in. Ukrainska entsyklopedia [Dictionary of the Ukrainian Language (CYM) / Ukrainian: Encyclopedia / V. Rusanivskiyi]. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia. [in Ukrainian]
14. Prorochenko, O. (1975) Nimetski leksychni zapozychennia v leksyko-semantichnij systemi ukrainskoi movy [German lexical borrowings in the lexical and semantic system of the Ukrainian language]. *Pytannia romano-hermanskoi filolohii ta metodyky vykladannia inozemnykh mov* [Questions of Romano-Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages]. No. 2, pp. 81–85. [in Ukrainian]
15. Pyts, T. (2013) Do istorii doslidzhennia nimetskykh zapozychenykh sliv v ukrainskii movi [To the history of the study of German borrowed words in the Ukrainian language]. *Ukrainska mova* [Ukrainian language]. No. 2, pp. 84–99. [in Ukrainian]
16. Tymchenko, J. (2007) Hermanimy v ukrainskij movi: doslidzhennia vid profesora Sharovolskoho do siohodennia [Germanisms in Ukrainian: research from Professor Sharoval to the present]. Collection of scientific works. Kyiv. No. 22, part 11, pp. 133–137. [in Ukrainian]
17. Duden (1998) Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig. Zürich. Wien: Dudenverlag. 699 s.
18. Jung W. (1996) Grammatik der deutschen Sprache. Sankt-Peterburg : Lan. 517 s.
19. Kluge F. (1999) Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 23., erweiterte Auflage. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 921 s.
20. Weisthümer / gesammelt von Jacob Grimm. Mithrsg. von Ernst Dronke [u.a.]. Göttingen: Dieterich. Erschienen: 1 (1840) – 7 (1878), Bd. 5 hrsg., Bd. 6 bearb., Bd. 7 verf. von Richard Schröder, II (1840). IV, p. 341.
21. Svenska Akademiens ordbok. URL: <http://www.saob.se>.

Список умовних скорочень	Скорочення назв мов, наріч і діалектів
букв. – буквально діал. – діалект дієсл. – дієслово досл. – дослівно жарт. – жартівливе заст. – застаріле зн. – значення ім. – іменник н. – наприклад перен. – переносне пор. – порівняй прикм. – прикметник р. – рідко розм. – розмовне рег. – регіональне ст. – століття суч. – сучасний техн. – технічне	австр. нім. – австрійська німецька англ. – англійська гал. – галльська гол. – голландська гот. – готська грец. – грецька дангл. – давньоанглійська двн. – давньовірхньонімецька дісл. – давньоісландська дск. – давньоскандинавська дшв. – давньошведська дфриз. – давньофризька лат. – латинська ісл. – ісландська нвн – нововірхньонімецька нн. – нижньонімецька норв. – норвезька нім. – німецька пгерм. – прагерманська п. – польська свн. – середньовірхньонімецька слц. – словацька снн. – середньонижньонімецька шв. – шведська ч. – чеська